

Lászlóffy Csaba zaklatott lélektani kór- és korrajza Varga Zoltán regényében szociografikus szélességgel, higgadsággal jelenik meg. Miközben Halász Béla számba veszi ismerőseit, barátait, szeretőit, diákjait, munkatársait Póregyházán és a közeli városban, kialakul vajdasági, bácskai világunk jól ismert képe, lelepleződnek a nagyravágyók, a félszegek, ismeretlenül is számos ismerősünket fedezzük fel. Hosszú, végeláthatatlan sorban, mint egy sűrű mezőben, vonulnak el előttünk a jól ismert arcok, sorsok, magatartások és a mesélő főhőssel együtt uralkodik el rajtunk a feleslegesség érzete, amelyet önnön óvatosságunk, tehetetlenségünk is táplál. Időnkénti bőbeszédűsége ellenére is szuggesztív olvasmány Varga regénye, amely nem pillanatnyi állapotot rögzít, tükröz, hiszen a kötet két elbeszélése, melyek évekkel később keletkeztek, ugyanarról a közállapotról és ugyanarról az életérzésről szól, mint a Szökés, de a Döglött hal című elbeszélésben már az írónia is felfedezhető, s ez talán a túllépés, a meghaladás jele lehet, vagy csak ennek ábrándja. A kötetben Lászlóffy regényét is novellák követik, de ezek mintha még ziláltabbak, izgatottabbak lennének, mint az évekkel előbb írt *Szökés*. Mintha a Várnai pálmák című novella első bekezdése határozná meg az író lelki és idegállapotát, írásainak hangulatát és tartalmát, formai ziláltságát: „Állandó készenléti állapotban. Nincsenek többé hangulataim, csak reagálásaim vannak az árnyékomma szegődött kétségre, melynek kötőanyaga gyilkoló piros. Időnként durván kiforgatom emlékezetemet, akár egy talált levéltárcát, mintha egy véletlen történéstől tennem függővé saját személyazonosságomat. Én vagyok az, aki két sovány térdét összeszorítva áll, lötyögő pizsamában, a törött vécékagyló felett, s várja, hogy rátörjön az újabb öklendezés? Nem a klórszagtól, hanem attól, amit, ha vöröstre súrolom arcom, nyakam, mellem, karom, akkor sem tudok kimosni magamból. Mintha agysejtjeimbe ivódott volna bele. Kenem a fehér szappanhabot, egy pillanatra behunyom a szemem, s már vörösen habzók, sűrű, meleg valami kenődik szét arcomon. Nézem semmittevésben elernyedt végtagjaim; a láthatatlan kór idegesítőbb, mint a viszketés.”

Nem marad más, mint a szökés. Mindentől.

És az írás, ami ugyanaz: lázadásnak hitt menekülés.

GEROLD László

MÚLT ÉS JELEN KÖZÖTT

Brasnyó István: *Bestiárium*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1990

Négy ciklust tartalmaz Brasnyó István új kötete, a *Bestiárium*, melynek ciklusai formailag, sőt bizonyos fokig tartalmilag is igen különböznek egymástól. De van bennük valami, ami összekapcsolja őket, egy összekötő szál, mely hol rejtve, hol pedig szövegszerűen is helyet követel magának. A ló másik oldala című vers alcímként is felvett couleur-lokale-ja az, ami az egész kötetet jellemzi, ami szinte minden darabban megtalálható.

A nosztalgia, a múlt és a jelen szintéziséből született versek ezek, melyek magukban hordozzák a megállapítást: „semmitől sem / választ el bennünkettől nagy kor, / akár múlt,

akár jövő, inkább a jelen / az, ami távolibb.” Valamiképpen közvetett jelen idejű versekről van szó tehát, hiszen inkább felidéző jellegük van, inkább azokra a tényekre, történetekre mutatnak vissza, melyeknek a jelenben is jelentős hatásuk van, melyek meghatározzák tudatunkat, viselkedésünket, félelmeinket stb.

A Bestiárium című ciklusból olvasható ki legtisztábban ez az időelv, de a teljességre való törekvés is, amelyet Brasnyó elsősorban a múlt felidezésével próbál elérni. Esztétikai-művészi, filozófiai, gondolkodásbeli teljességre törekszik, „építkezve abból amit elveszítettem – vallja – „amitől megfosztottak vagy amiért fejbe vertek”.

De a múlt felidezésének igénye nemcsak történelmi, hanem művészeti is: „nagy néger éjszakát akarok / alkoholparászat cefréset malátásat / jó álmokat akarok / fine de siècle-Európát / köldökömbé szecessziós bogot”, és talán ennek az óhajnak a hatására fogalmazódik meg Brasnyó ars poeticája is: „én csak a versem torkát szorongatom / hiába nem értek egyet az eszmével / nekem a versem diktál / engem ezen a lángon fognak megfőzni / ennek a füstjével füstölik be a látóhatárt / nemigen érdeklődve hogy miben hiszek / vagy mi ragadja meg a figyelmemet... hiába a romantikus szemlélet / teli zsák csak amelyet szorosán bekötnek / ebből már nem lesz szabadulás / nem az égi szekér ragad el / nem a hit szaggatja meg köntösöm / nem az tart majd hideg fülemnél fogva / nem az ég nyálazza be szemem fehérjének tükrét / valami más nagy születésnek / leszek a tanúja.”

Brasnyó verseinek érdekes, gyakran visszatérő motívuma a sakkfigura, amely segítségével tökéletesen tudja érzékeltetni az ember kiszolgáltatottságát, bizonytalan helyzetét a világban, és amely a passzivitásba taszított ember jelképévé is válik. Hasonlatai, metaforái, képzettársításai sokszor egy egész világot, hatalmas időbeli és térbeli kiterjedéseket tudnak sűríteni. Ahol ezek az elemek kifejezésre juthatnak, ott a líraiság felé viszik a verset, és biztosítják a kompakt szerkezetet.

Nemcsak a ciklusnak, hanem az egész kötetnek kiemelkedő darabjai a Szemét vers, a Bestiárium, a Vitéz musikás, a Fekete hajtú, a Hadarni valamit című versek. Vannak azonban a ciklusnak olyan versei is – és ilyen a Mit nyertem mit veszítettem –, amelyekben valahogyan elveszíti a gondolati szálát a költő, és ilyenkor a vers szempontjából feleslegesnek tűnő fejtegetésekbe kezd, míg újra fel nem göngyölyíti és tovább nem tudja vinni az elhagyott fonalat. Persze, lehet, hogy ez az egyszerre szűkülő és táguló világunk jellegéből ered, abból a gubancból, „amit nem lesz mód kibogozni / a kor fonala vagy Ariadné fonala / amelyik nem vezet ki semmiféle labirintusból / maga a labirintus”, vagy mert „ha az egészet egyetlen pillanatba sűríténénk / befagyyna az óceán”.

A Köpeny az átutazónak verseit elégikus hangnem jellemzi, bennük is a múltbeli képek jelennek meg, de a jelenre való utalás igényével. Vagy nem fedezhetjük-e föl korunkat, jelenünket Brasnyónak ebben a mondatában: „Amúgy ugarolni kéne: eső szánt csak, és vet a varjú”? Ebből az elhagyott tájból bontakozik ki az elmúlás gondolata is: „Aggodalom tölt el, hogy mi vár rám / halálom után. Ama végső katasztrófa, amikor / az élet más rendszerekbe költözik, hogyan érint majd?” Az idő átélése ezekben a versekben szintén fontos szerepet játszik, de itt már az idő számára véges idő foglalkoztatja a költőt: „Nem ennyi időt szerettem volna, / amikor szó esett az öröklétről, nem ily kevés / megjegyezni valót!” Egyetlen, a végső igazság után kutató versnek is felfogható a Köpeny az átutazónak, de csak rész megoldásokig jut el a költő, attól függetlenül,

hogyan írja: „Valamire még vélhetnénk ezt az egészet: / sirály kiált, ahol ismeretlen a tenger! / Mennyire egyszerű az igazság!”

Úgynevezett „népnyelven” íródtak a Mit beszél ez? versei. Úgy érzem, az ilyen stílusban írt versek, egy egész ciklusra való, valóságukat, hitelüket veszítik, mert természetelleneseknek hatnak Brasnyó tollából, s kivált a többi verssel egy kötetben. Így nagyon könnyen irónia tárgyává válhat az effajta nyelvhasználat és az így beszélő emberek is.

A Földídezhetetlen pillanat soraiban elevenednek meg legkifejezőbben a vajdasági táj sajátos vonásai. Kísérletek ezek a rövid prózatöredékek, a földídezhetetlen földídezésének kísérletei. Egy-egy erős külső impresszió hatására íródnak a Földídezhetetlen pillanat darabjai, pontosan követhetők bennük azok a természeti jelenségek vagy mindennapi történések, melyek látványa megindítja a gondolatok áradatát. A költő egyetlen feladata, hogy figyeljen környezetére: „Különben pedig – még hogy én nem látok, az egyetlen szemtanú! Vagy van itt rajtam kívül valaki még szemtanúnak? A fülem szakadatlanul az ajtók résén, fejem pedig gyakran tűnik föl valamelyik ablaktábla sarkában: tudom, mit főztök!” Ezek a pillanatképek sokkal inkább érzelmeinkre hatnak, mint tudatunkra, egy-egy jól ismert érzést idéznek fel.

Nehéz a *Bestiárium*tól mint kötetről beszélni, annak ellenére, hogy felfedezhető összekötő erő a ciklusok között, melyek rendkívül sokfélék, mind művészi értékekben, mind kifejezőmódban, formában, képalkotásban. A várt hatás valószínűleg azért marad el sokszor, mert egy tőlünk távoli világ felidézésével próbál jelenünkre utalni.

SZABÓ Katalin

A VÁRAKOZÁS LEGSZEBB REGGELÉN

Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom antológiája 1953–1988. Magvető–Kárpáti Könyvkiadó, Budapest–Ungvár, 1990

A szépirodalom olvasmányélményén keresztül kíván körképet nyújtani a Kárpátalja magyar irodalmáról a nemrégiben megjelent antológia. Egy hányatott sorsú közösség múltja és jelene fonódik össze a harminchét alkotót felvonultató válogatásban, a korosztályok, nemzedékek érzékelhető elkülönülése nélkül. Az egyes munkákban gyakori a keserű visszafogottság, a csak félig elmondott történet, vagy ahogy a szerkesztő fogalmaz: „a le nem írt vagy leírhatatlan témák, sorskérdések”. Mivel az első ilyen jellegű vállalkozásról van szó, a könyvnek most úttörő szerepe van abban, hogy közelebb kerüljünk egymáshoz. Joggal nevezhetjük – a szó legjobb értelmében – reprezentatív kiadványnak, tartalmazza mindazt, amire egy irodalom méltán büszke. Ugyanakkor szemléletében nyitottságot érzünk: az olvasóé a választás joga, melyik műfajt vagy szerzőt részesíti előnyben, nem támaszt mesterséges belső hierarchiát, a sorrend is a lehető legsemlegesebb, betűrend határozza meg. Bizony, nálunk is elkele egy ilyen jellegű összefoglaló a szerzők képeivel és rövid életrajzaival, egy irodalom életét a maga természetes kontinuitásában vizsgálva...